

Asser Joden boos bij inwijding wetsrol in synagoge te Smilde

l door *H.M.Luning*

De geschiedenis van de Joden kent vele donkere tijden, met weinig lichtpunten en weinig tolerantie ten opzichte van hun afwijkend geloof en gewoonten. Het is opvallend dat zij er desondanks in slaagden hun religieuze en culturele identiteit te bewaren. Waar ze woonden bleven ze echter een element dat afweek van de (over)heersende cultuur van de hen omringende samenleving. Religieuze vervolging ging gepaard met economische motieven. Vanaf de 17e eeuw trokken steeds meer Joden wegens het antisemitisme uit het oosten weg. Velen vestigden zich in de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden en hoopten daar een veiliger leven te kunnen leiden, temidden van een redelijk tolerante bevolking. Zo hebben de Joden ook een bijdrage geleverd aan de ontwikkeling van Drenthe.

De sterke groei van de Joodse gemeenten in Drenthe zou in 1852 leiden tot een eigen synagogaal ressort, met als geestelijk leider een opperrabbin. De Meppeler rabbin Jeremias Hillesum was de kandidaat en het was voor Smilde prettig dat ze hem al leerden kennen toen hij aanwezig was bij de feestelijke ingebruikname van de nieuwe school.¹ In de Drentse krant werden namelijk heftige discussies gevoerd of de man wel gekwalificeerd was. Maar in Smilde was meteen het ijs gebroken en spraken men alleen nog in lyrische

bewoordingen over de man. Hij had een doorwrochte leerrede gehouden met een schat aan theologische kundigheden. Er was sprake van: 'zijn rijk begaafde genie van de waardige geestelijke die ze in volle luister hadden leren kennen'. Ieder bracht hulde en sprak de wens uit dat hij hun opperhoofd zou worden. Een verzoekschrift met dertig handtekeningen aan de koning onderstreepte deze wens.

Iedereen een kwartje...

Op 30 juli 1852 was het een feestdag voor de kleine jood-

se gemeenschap in Smilde. Rabbin Hillesum was nu aanwezig bij de inwijding van een op perkament geschreven wetsrol die van de Talmud Thora Vereniging ten geschenke was ontvangen.² De kerkbestuurders A.J.Polak en A.van Dam hadden er alles aan gedaan om deze dag te doen slagen. Er was een sierlijke ereboog voor de ingang van de sjoel opgericht. Zestien in het wit geklede meisjes die de weg met bloemen bestrooiden gingen aan de kerkbestuurders die de wetsrol droegen vooraf. De vrouwenvereniging had er een smaakvol versierd en kostbaar omhulsel voor gemaakt. Onder een hemelsblauw baldakijn werd de wetsrol meegevoerd. Een grote toevloed van nieuwsgierigen was hiervan getuige. En bij de zeventovendige gang rond de biema was ieder verrukt over de gevoelvolle zang. Doch geheel zonder strubbelingen verliep de dag niet. Vanuit Assen reden enkele joden naar Smilde om de plechtigheid bij te wonen en, vooral, naar rabbin Hillesum te luisteren.³ Zij wilden de kandidaat opper-

1 *Drentse en Asser Courant*, 8 april 1851

2 *ibidem*, augustus 1852, diverse nummers

3 *ibidem*.

*Foto: De Joodse begraafplaats in Hoogersmilde werd in 1848 aangelegd.
(Foto Sjoerd Post)*

rabbijn wel eens horen spreken. Bij de ingang van de sjoel ontstond grote wrevel toen bleek dat als entree van iedereen f 0,25 werd gevraagd. De Assenaren werden door de veldwachter, die volgens hen als een engel met het vlammende zwaard voor het paradijs stond, tegengehouden. Ze weigerden te betalen, omdat ze vonden dat een godsdienstige ruimte voor iedereen vrij toegankelijk diende te zijn. Er ontstond een woordenwisseling tussen de, op twee boerenwagens gearriveerde, Assenaren en organisatoren na afloop van de plechtigheid. Eén van hen voegde Hillesum toe dat hij gehoord had dat deze had gezegd dat een kwartje niet genoeg was. Ze waren gekomen om hem te horen en om eer te bewijzen, maar nu zouden ze tegen hem stemmen! De goede kontakten met

Assen waren plotseling verstoord.

Begraafplaats

Bij gebrek aan een begraafplaats zullen de Smilder Joden hun doden in Assen en Dwingeloo hebben begraven. Voor het stichten van een eigen erkende kille was een begraafplaats onontbeerlijk. Eerst in 1848 werd de eigen begraafplaats aangelegd op een eenzame plaats. Een verklaring daarvoor is de Joodse geloofsopvatting dat de doden eens weer zullen herleven. Daarom was het streven er op gericht een graf als erfelijke bezitting te verwerven tot de dag der opstanding. Vanuit deze gedachte werd gezocht naar een plaats waar de kans op verstoring of ruiming het kleinst is.⁴ Eén van de Joodse benamingen voor de begraafplaats is Beth Chajiem (Huis

van Levenden). De benaming is ontleend aan een tekst uit het bijbelboek Job. Daar zegt Job tot God: 'Ja, ik weet: Gij voert mij ten dode, naar de verzamelplaats van al wat leeft' (Job 30:23). Daarom kan het Huis van de Levenden gezien worden als een getuigenis van het geloof in het eeuwige leven.

De Joodse begraafplaats in Smilde dateert uit de tijd dat de kille de grootste omvang had bereikt. Het optimisme over de verdere groei en voorspoed van de veenkolonie, en analoog daaraan de bloei van de Joodse gemeenschap, werd echter niet bewaarheid. De Joodse school werd in 1943 verbouwd tot woonhuis en de synagoge viel kort na de oorlog onder de slopershamer. Het onderhoud van de begraafplaats was sinds lange tijd al in handen van de gemeente toen ze in 1963 alsnog een bedrag kreeg uit het provinciaal fonds. Dat de Joden van Smilde nog niet helemaal zijn vergeten bewijst het in 1983 opgerichte gedenkteken tegenover de plaats waar eens de synagoge stond. Als herinnering aan Joods leven in Smilde verdient het alle aandacht. Ook hun begraafplaats, het Beth Chajim of Huis der Levenden, als een blijvend teken te bewaren.

⁴ J. van Gelderen, *Huis des Levens*, in: H. Schelhaas e.a. red. *Graven en begraven in Overijssel*, p.117